

Galpert Tilda Későbbi Férjével

Ez én vagyok a későbbi férjemmel, Galpert Arival. A kép 1943-ban készült, a német megszállás idején, Munkácson [Munkács ebben az időben Magyarországhoz tartozott, Magyarországot pedig csak 1944. március 19-én szállták meg a németek. -- A szerk.]. 1938 novemberében, húsz esztendő után visszatértek a magyarok [lásd: első bécsi döntés], és én kimaradtam az iskolából, mert az oktatás ettől fogva pénzbe került, anyám pedig nem tudott fizetni. 1939 áprilisától Roth nagybácsikám gyárában lettem gyári munkás. (Roth anyám húgának, Perlnek volt a férje.) A gyárban füzeteket, számviteli könyveket, zacskókat stb. gyártottak. Öt évig dolgoztam itt, 1944 áprilisáig, amíg be nem jöttek a németek. A gyárban ismerkedtem meg a leendő férjemmel,

Galpert Ernővel, vagy ahogy mi nevezzük, Arival. A zsidó neve Áron volt. Ari egyidős velem, Munkácson született, 1923-ban. Az apja, Galpert Ósiás haszid volt, Nyitrán, egy Pozsonytól nem messze levő szlovákiai városban végzett egy jesivában [Amikor Galpert Ernő apja a nyitrai jesivába járhatott, Nyitra még Magyarországhoz tartozott. -- A szerk.], Munkácson pedig egy kis szatócsboltja volt. Ari anyját Perlnek hívták, a lánykori neve Kallus volt. Ő háztartásbeli volt, és segített a férjének a boltban. Ariék hárman voltak testvérek, Ari volt az egyetlen fiú, volt neki egy nővére és egy húga. Ari héderben és cseh elemi iskolában tanult. Miután elvégezte az iskolát, műszerészinásnak szegődött. Amikor bejöttek a magyarok, a lakatosműhely tulajdonosának, egy zsidó embernek át kellett adnia valakinek a műhelyt, és Ari munka nélkül maradt. 1941-ben fölvtették Roth gyárába műszerésznek, és mi 1943-ban már jóban voltunk. Húsz évesek voltunk akkor. Ez már a német megszállás idejében volt [A német megszállás 1944 márciusában következett be.-- A szerk.]. Ari járt hozzánk, én is voltam náluk. A családnk hasonló volt, mindkét család nagyon vallásos volt. Együtt dolgoztunk, minden nap találkoztunk, sétáltunk munka után. Akkor már mindenkit arra köteleztek, hogy sárga csillagot viseljen. Mi már akkor elhatároztuk, hogy a sorsunkat összekötjük, de a körülmények nagyon nehezek voltak, és nem volt mód rá. Vártuk, mi lesz. 1939-ben elkezdődött a háború Lengyelországban. Az élet a magyarok alatt nagyon nehéz lett. Minden nagyon drága volt, majdhogynem éhen haltunk. De a legszörnyűbb időszak 1941-ben kezdődött, amikor Németország megtámadta a Szovjetuniót. Magyarország Németország szövetségese volt. Majdnem minden élelmiszert jegyre adtak [lásd: jegyrendszer Magyarországon]. A zsidóknak nem adtak élelmiszerjegyet [A közellátási hivatalok sokszor hátrányosan megkülönböztették a zsidókat, itt is erről lehetett szó. Ez elsősorban azt jelentette, hogy a zsidó kereskedők nehezebben jutottak hozzá az áruféleségekhez. De a zsidó lakosság is megkapta az élelmiszerjegyeket. - A szerk.]. A feketepiacon mindent meg lehetett venni, csak nagyon drágán, számunkra elérhetetlen volt. Emlékszem, egyszerűen éheztünk. Valószínűleg éhen is haltunk volna, ha nem lett volna a nővérem, Margit. Margit otthon dolgozott. Nagyon művelt volt, tökéletesen tudott franciául és németül, bármilyen iratot le tudott fordítani, amit hoztak neki. Margit fordított, kérvényeket írt, bármilyen munkát megcsinált, olyan volt, mint egy 'földalatti' ügyvéd. Kitűnően hegedült. Istenem, milyen tehetséges volt! És nem keresett rosszul, néha még nekem is jutott a munkájából. Olykor jöttek emberek vidékről, és nem tudták, hova kell menni beadni a kérvényt. Adtak nekem valami aprót, hogy vigyem el a kérvényüket, és adjam le a városi hivatalokba. 1943 különösen szörnyű év volt, nagyon éheztünk. Kenyér helyett kukoricalisztet vettünk, ami sokkal olcsóbb volt. Kukoricalepényt csináltunk, az volt a fő táplálékunk.